

Büntetőjog és alkotmánybíráskodás

I. Büntető-jogelméleti felfogásom jelentős mértékben különbözik kortársaim és kollégáim koncepciójától. Ennek lényege az, hogy én a büntető-jogelmélet művelését nem tekintem kizárólag vagy elsődlegesen dogmatikai kérdésnek. Szerintem ugyanis a büntetőjog változásait (fejlődését?) nem a dogmatikai tételek evolúciója magyarázza. A nullum crimen sine lege elve, tehát a cselekmény törvényi büntetése például egyformán alapja volt különböző – a büntetőjogi normából kiinduló – cselekménytani nézetek kialakulásának: a naturális-, a szociális- és a finális cselekménytannak. Ezeknek a cselekménytani nézeteknek a forrását a büntetőjogi normában keresni nem lehet, hanem az adott kor ember- és társadalomképéhez kell fordulnunk. Ez viszont a kor kultúrájával függ össze. A büntetőjog fejlődésének forrásait tehát az adott kor kultúrájában kell keresnünk és ezen belül abban a közjogi-alkotmányjogi rendszerben, ami az állami büntetőjogi rendezést meghatározza. Ehhez képest a magam részéről úgy látom, hogy a modern magyar büntetőjog változásai mindig külső, nem büntetőjogi indíttatásúak.

a) a magyar reformkor nagy alkotása az 1843-as büntetőjogi törvénykönyv (anyagi jogi, eljárásjogi és büntetőjogi kódexek) kodifikált javaslata. Ezek szellemi előzménye a felvilágosodás kultúrája, politikai karakterét pedig a polgári társadalom és állam követelményei határozzák meg;

b) az 1878. évi V. törvény (a Csemegi kódex), amely az Osztrák-Magyar Monarchia keretében kiépült polgári állam alkotása és politikai karakterét a magyar közjog és parlamentarizmus határozza meg a polgári szabadságok biztosítóival;

c) a századfordulót követő novelláris változtatások kora, amely a klasszikus elveken nyugvó büntetőjog rendszerét a pozitivisták büntetőjog intézményeivel egészíti ki. Ezek igazolása már kriminológiai és kriminálpolitikai érvekkel történik és egy olyan közjogi rendszerváltozásra támaszkodik, amely a szociálpolitika és kriminálpolitika címén mélyen beavatkozik a "civil-szférába". A kriminálpolitika ideológiai vezérelve a közösségi-társadalmi érdek elsődlegessége, ami igazolja az egyéni érdekek és jogok korlátozását és szorosan összefügg a magyar államiség etatista-autoriter karakterével;

d) a totalitárius rendszer időszaka, amikor is a politikai állam a társadalom egészének strukturális átalakítását tekinti feladatának és a társadalmi élet minden szféráját közhatalmi kontroll alatt tartja. Nincs sem elvi, sem közjogi-alkotmányos garancia az állami beavatkozással szemben ott, ahol az államnak eleve társadalomszervező korlátlan hatalma van. Az osztályharcos proletárdiktatúra a büntetőjogot a politikai diszkrimináció eszközeként használja. A büntetőjogban és a büntetőjogi dogmatikában a nullum crimen sine lege elve elveszti garanciális tartalmát

és egyenesen a törvénnyel szentesített politikai kriminalizálás eszközévé válik. A megfelelő közjogi-alkotmányos háttér hiányában az elv garanciális tartalma kiürül. Törvénnyel a hatalom mindent szentesít és a törvényesség nevében mindezt számon kérheti. Amikor a totalitárius rendszer "puha diktatúrává" transzformálódik, a politikai szférában a büntetőjogi beavatkozás fellazul. A köztörvényes bűnözés tekintetében viszont a paternalista állam a jóléti-szociális állam modelljét követve módosítja szociális kriminálpolitikáját. Ahogy visszaszorul az omnipotens állami beavatkozás, ennek függvényében nyeri vissza a büntetőjogi dogmatika azt a szerepét, hogy tételeit garanciális szabálynak tételje. Ahogy egyik jelentős professzorunk fogalmazott: a dogmatika próbálta helyettesíteni a jogállami hiányokat. (Békés Imre habilitációs előadása.) A törvényesség a jog uralmát jelenti ugyan, azonban nem a jogállami joguralom értelmében. Ugyanis a jog természetére és karakterére nem hat ki. Márpedig nem mindegy, hogy milyen törvényt kell és lehet alkalmazni. A büntetőjogi dogmatika ebben a szűk mozgástérben valóban a garanciák szabadságharcosa.

Itt kell megjegyezni, hogy a büntetőjogi dogmatika örököse maradt a magyar polgári büntetőjogi kultúrának. A dogmatika fogalomrendszere, érvelésmódja örökölte tovább a magyar büntetőjogi gondolkodás hagyományait.

Erdemes azt is tudnunk, hogy a büntetőjogi rendszer és a bűnüldözés rendszerének fejlődésében fontos szerepet játszott a kriminológia. Ez a szerep a következő: az ideológia kriminálpolitikai alaptétele az volt, hogy a bűnözés az osztályharc terméke, ami a represszió fokozását és kíméletlenségét követeli meg. A kriminológia kimutatta és szívós ideológiai küzdelemben elfogadtatta, hogy a bűnözés az adott társadalmi rend terméke. A kriminálpolitikát és a büntetőjogot tehát a hagyományos módon és pragmatikusan kell alakítani, nem ideológiai alapokon. Az ideológiai vezérlésű büntetőpolitika visszaszorult és a büntetőjogi dogmatika ezen az alapon fejtette ki tevékenységét, tölthette be fontos funkcióját: koherens fogalmi rendszerbe foglalta a pozitív jogot és így legitímálta a garanciális szabályokat;

e) A rendszerváltozást témánk szempontjából jogállami forradalomnak szokás jellemezni. A politikai intézményrendszer gyökeres (forradalmi) átalakulása nem társadalmi-politikai forradalom útján ment végbe, hanem közjogi-alkotmányjogi megegyezés útján. A reformista-autoriter rendszer keretében végbement társadalmi-gazdasági változások, továbbá a kultúrában és társadalomtudományokban végbement változások mintegy alapjai, előzményei voltak annak, hogy az új politikai intézményrendszer adekvát betetőzése legyen a történelmi fejlődésnek, előzményeivel pedig ne álljon idegenül szembe, hanem csak a régi közjogi-alkotmányos intézményrendszerrel konfrontálódjon. Így a jogrendszer nem omlott össze, hanem ott áll az új alkotmány mögött és csak részleges transzformációra van szükség, részleges jogi reformokra ahhoz, hogy az új alaptörvényhez igazodó legyen a maga teljességében.

2. A büntetőjog és a büntető-jogelmélet legfontosabb kérdéseit kívánom abban az új kontextusban áttekinteni, amit a rendszerváltozás teremtett. Mégpedig azért, mert ma is, az új kontextusban is ugyanazok a büntetőjog és a büntető-jogelmélet alapkérdései, mint modernkori fejlődésünk előző periódusaiban. Ezt előrebocsátva tárgyalom a megítélésem szerinti legfontosabb problémákat.

2/a. A büntetőjog egész karakterét meghatározza az, hogy Magyarország alkotmányos jogállam. Ebben az alkotmányosság az *alaptörvény uralmát*, a

jogállamiság pedig az *alkotmánynak megfelelő jog uralmát* jelenti. Az alkotmányos jog uralmának intézményes garanciája az Alkotmánybíróság és az alkotmánybíráskodás. A jogrendszer – és ezen belül a büntetőjog – alakulásában a magyar Alkotmánybíróság rendkívül fontos szerepet játszik. Az új Alkotmány az Alkotmánybíróságnak minden jogforrás tekintetében alkotmányossági vizsgálati hatáskört ír elő, másrészt az ún. *actio popularis* keretében szinte megszorítás nélkül biztosít alkotmányossági vizsgálatra indítványozási jogot. Ez a széles hatáskör és indítvány-előterjesztési jogosultság lehetővé teszi a "régi jog" alkotmányos szűrését és az új jog alkotmányossági kontrollját. Az alkotmánybírói gyakorlat olyan új politikai "élményt" hozott a közvélemény számára, amely teljesen új, szokatlan politikai felismerést gyökereztet meg. Azt nevezetesen, hogy a jog (és a törvény) eszköze ugyan a politikának és a közhatalomnak, de nem engedelmes szolgáló leánya. A politika – képletesen szólva – a jog és alkotmány fogságába esett. Ennek legekleatásabb példája a visszamenőleges igazságszolgáltatás tilalmáról rendelkező 11/1992.(III.5.) AB. határozat.

Érdeemes idézni ebből a határozatból:

"A jog számára a *rendszerváltás* azt jelenti, és jogi rendszerváltás kizárólag abban az értelemben lehetséges, hogy a jogállami Alkotmánnyal összhangba kell hozni, illetőleg – az új jogalkotást tekintve – összhangban kell tartani az egész jogrendszert. Nemcsak a jogszabályoknak és az állami szervek működésének kell szigorúan összhangban lenniük az Alkotmánnyal, hanem az Alkotmány fogalmi kultúrájának és értékrendjének át kell hatnia az egész társadalmat. Ez a jog uralma, ezzel lesz az Alkotmány valóságossá. A jogállam megvalósítása folyamat. Az állami szervek számára alkotmányos kötelesség ezen munkálkodni."

Az Alkotmánybíróság erőteljesen hangsúlyozza a *jogi kontinuitást*.

"A rendszerváltás a *legalitás* alapján ment végbe. A legalitás elve azt a követelményt támasztja a jogállammal szemben, hogy a *jogrendszer önmagára vonatkozó szabályai feltétlenül érvényesüljenek*. A politikai szempontból forradalmi változásokat bevezető Alkotmány és sarkalatos törvények a régi jogrend jogalkotási szabályainak betartásával, formailag kifogástalanul, és kötelező erejüket ebből származtatva jöttek létre. *A régi jog továbbra is hatályban maradt. Érvényességét tekintve nincs különbség az 'alkotmány előtti' és 'utáni' jog között*. Az elmúlt fél évszázad különböző rendszereinek *legitimitása* ebből a szempontból közömbös, illetve a jogszabály alkotmányossága tekintetében nem értelmezendő kategória. *Keletkezési idejétől függetlenül minden hatályos jogszabálynak az új Alkotmánynak kell megfelelnie*. Az alkotmányossági vizsgálatban sincs a jognak két rétege, és nincs kétféle mérce sem. A jogszabály keletkezési idejének annyiban lehet jelentősége, hogy *régi jogszabályok a megújított Alkotmány hatálybalépésével válhattak alkotmányellenessé*."

Különösen fontos része a határozatnak az, ahol a büntetőjogi beavatkozást, a "kivételes történelmi helyzetre" és "igazságosságra" hivatkozó politikával szemben tiltja meg.

"Az adott történelmi helyzetet a jogállam keretein belül és annak kiépítése érdekében figyelembe lehet venni. Nem lehet azonban a történelmi helyzetre és a jogállam megkövetelte igazságosságra hivatkozva a *jogállam alapvető biztosítékait félretenni. Jogállamot nem lehet a jogállam ellenében megvalósítani.* A mindig részleges és szubjektív igazságoságnál a tárgyi és formális elvekre támaszkodó jogbiztonság előbbre való. Ezt az elvet az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlatában is így érvényesítette.

Az Alkotmánybíróság nem hagyhatja figyelmen kívül a történelmet, hiszen saját magának is történelmi feladata van. *Az alkotmánybíróság a 'jogállami forradalom' paradoxonának letéteményese:* a jogállami Alkotmánnyal elkezdődött, és annak megvalósításában álló békés rendszerváltásban az Alkotmánybíróságnak saját hatáskörében feltétlenül biztosítania kell a jogalkotás összhangját az Alkotmánnyal."

A büntetőjogi garanciák jogi megítélésében alapvető fordulatot az Alkotmánybíróság idézett határozatának a következő része hozott:

"A büntethetőség elévülését ismét elkezdődni rendelő törvény az állam büntető hatalmának korlátait törli át; olyan garanciális jogokat, amelyeket az Alkotmány 8. § (4) bekezdése akkor sem enged korlátozni, *amikor más alapvető jogok alkotmányosan felfüggeszthetők vagy korlátozhatók.* Szemben a tulajdonjog korlátozhatóságával az *alkotmányos büntetőjog* alapintézményei legtöbb esetben fogalmilag sem relativizálhatók, s *nem képzelhető el velük szemben mérlegelhető más alkotmányos jog vagy feladat.* A büntetőjogi garanciák ugyanis már egy mérlegelés eredményét tartalmazzák azt, hogy a bűnüldözés sikertelenségének kockázatát az állam viseli. [V.ö. 9/1992.(I.30.) AB. határozat.] Ezért az ártatlanság vélelmét például már nem lehet más alkotmányos jog miatt korlátozni, de fogalmilag sem lehetséges nem teljesen érvényesíteni; az állam téltensége folytán az elévülési idő leteltekor megszerzett *büntethetetlenség az elévülés leteltének pillanatában teljesen beáll,* és nem lehet utólag sem 'csökkenteni', sem feléleszteni; s nem lehet a nullum crimen sine lege feltételét sem például mások jogai védelmére irányuló valamely alkotmányos feladat ellátásával pótolni. Itt tehát egyszerűen nincs tere történelmi helyzet, igazságosság, stb. figyelembevételének. *Büntetőjogi garanciák alóli kivétel fogalmilag is csak a garanciák nyílt félretételével lenne lehetséges, ezt azonban a jogállam elve kizárja.*"

Ami ebben – és több más – alkotmánybíróági határozatban szembetűnő, az mindenekelőtt a büntetőjogi garanciák *alkotmányjogi értelmezése.* A büntetőjogi dogmatika – legalábbis Magyarországon – megelégedett a garancia, garanciális jog operatív fogalomhasználatával, de annak normatív tartalmáról közelebbit nem mondott. Abban tartalmi egyezés van, hogy az Alkotmánybíróság is és a dogmatika is az egyént érintő büntetőjogi beavatkozás korlátairól beszél. Az Alkotmánybíróság ennél többet tesz, mert a büntetőjogi garanciákat tartalmilag, alkotmányos értelmüket kifejtve elemzi. A büntetőjogi garanciák *a jogállamiság elvéhez kapcsolódnak,* ami viszont a magyar Alkotmányban nem deklaráció, nem egyéb részletszabályokhoz kapcsolódó

kiegészítő, másodlagos szabály, hanem "önálló alkotmányos norma". Ehhez szorosan kapcsolódik a jogbiztonság elve és szabálya. (A jogbiztonság egyik lényegi összetevője egyébként az előreláthatóság, amiből közvetlenül is levezethető pld. a visszamenőleges büntetőjogi hatálya tilalma.) Az alkotmánybírói határozat egyértelműen szögezi le, hogy a jogállamiság és jogbiztonság elvéből fakadnak az anyagi jogi és eljárási garanciák. Összegező megállapításként idézem a következőket: "Alkotmányos jogállamban a büntetőjog nem pusztán eszköz, hanem értéket véd és maga is értéket hordoz: az alkotmányos büntetőjogi elveket és garanciákat. A büntetőjog a büntetőhatalom gyakorlásának törvényes alapja és egyúttal az egyéni jogok védelmének szabadságlevele is."

Mint mondtam, az Alkotmánybírói határozataiban az a szembetűnő, hogy a büntetőjogi garanciák alkotmányjogi értelmezését adják. A lényeges azonban nem az, hogy ez szembetűnő. Ez csak a külső látszat. A lényeges az, hogy a büntetőjogi garanciák az alkotmányos jogállam normatív előírásává váltak. Büntetőjogi normában szereplő, vagy a büntetőjogi rendszerből kiolvasható (levezethető) intézményei és szabályai alkotmányos megerősítést nyertek, az Alkotmányba emeltek be, mint alaptörvénybe. Ezzel kettős fordulat következett be a magyarországi büntetőjog történetében. Egyrészt: nem egyszerűen a büntetőjog garanciális intézményei kerülnek be az Alkotmányba, hanem az Alkotmány írja elő, hogy mik az alkotmányos büntetőjogi garanciák. Másrészt: mivel a büntetőjogi garanciák az alaptörvény védelme alatt állnak, ezek módosítására, korlátozására vagy felszámolására, nincs jogi lehetőség. Érvénytelenek tehát a hagyományos régi jogi regulák, amikkel legális úton mindez megtehető lett volna. Nem lehet tehát törvénnyel megváltoztatni a büntető törvény időbeli hatályára vonatkozó rendelkezést és így kiiktatni a visszaható hatály tilalmát azon az alapon, azon bevett regula alapján, hogy lex posterior derogat priori. A büntetőjog – alapvető garanciális rendelkezései tekintetében – alkotmányos büntetőjoggá vált. Az Alkotmánybírói idevágó határozatainak a jelentőségét a büntetőjogi dogmatika művelői még csak most kezdik felismerni és értékelni.

2/b. Most nézzük meg, hogy mit jelent az alkotmányos büntetőjog kategóriája azon túl, hogy a büntetőjogi garanciák alkotmányos, alaptörvényi rangot kaptak. Ez többek között azt jelenti, hogy a büntetőjog változásainak, fejlődésének irányát az alkotmányos büntetőjog jelöli ki és ettől való eltérést a törvényhozás nem kockáztathat meg az új törvény megsemmisítésének, érvénytelenségének veszélye nélkül. Ez elméleti, büntető-jogelméleti szempontból és tartalmilag a klasszikus büntetőjog elveinek és gondolati rendszerének rehabilitációját és "recepicióját" jelenti. Nézzük ezt meg közelebbről.

2/c. A büntetőjog alkotmányos kötöttségeit deklaráló és határozataiban következetesen érvényesítő alkotmánybírói gyakorlat meghatározza a büntetőjog fejlődési irányát. Ezt a büntetőjog normatív karakterét befolyásoló koncepciót az "alkotmányos büntetőjog" fogalma fejezi ki. Ennek rendszeréről tanúskodik a halálbüntetést a magyar büntetőjog rendszeréből kiiktató alkotmánybírói határozat egyik "párhuzamos" véleménye. (A "párhuzamos" véleményt e tanulmány szerzője, Szabó András alkotmánybíró nyújtotta be – A szerk. megj.) Eszerint:

"A halálbüntetés – mint büntetési nem – alkotmányosságát, vagy alkotmányellenességét egyedül és kizárólag az dönti el, hogy az Alkotmány hogyan szabályozza az élethez való jogot. Ezt pedig az Alkotmány 8. §-a az állam által védendő és lényeges tartalmában még törvény által sem korlátozható alapvető jogként definiálja.

Amikor tehát az Alkotmánybíróság a halálbüntetést büntetési rendszerünkben kiiktatta, *ezt nem büntetőjogi, vagy kriminológiai megfontolásokra alapozta*, hanem egyedül és kizárólag az Alkotmányra. Fenntartotta a bűn büntetését érdemel elvét, de az állam büntetéshez való jogát – alkotmányos jogállamhoz méltóan – nem az államhatalom korlátlanágából vezette le. A büntetéshez való jog nem korlátlan. Le kell tehát mondanunk a halálbüntetésről, mint a korlátlan hatalomból folyó büntetési jogosítványról.

Az Alkotmánybíróság megállapította határozata indoklásában, hogy a Btk-ban meghatározott büntetések összefüggő rendszert alkotnak, a halálbüntetésnek mint e rendszer egyik elemének megszüntetése szükségessé teszi az egész büntetési rendszer felülvizsgálatát, amely azonban nem az Alkotmánybíróság feladata.

A felülvizsgálat szükségességét (nézetem szerint) az alábbiak indokolják:

– a büntetőjog mai rendszere – függetlenül a szakértők véleményétől és a büntető-jogelméleti magyarázatoktól – a halálbüntetést *a büntetési célokkal, a generális és speciális prevencióval indokolja*;

– a halálbüntetés *kiiktatása* a büntetési rendszerből tehát szükségképpen kihát a büntetőjog *társadalmi rendeltetésének Btk-ban adott értelmezésmódjára*;

– a büntetőjogi büntetést nem szükséges célkövetéshez, vagy célra való alkalmassághoz kötni, hiszen attól, hogy nem hatásos, vagy nem teljesít be *célokat*, alkalmazása még szükséges, igazságos és indokolt lehet. *A bűn büntetését érdemel elve célkövetés, hatékonyság és hatásosság nélkül is teljesedésbe mehet*;

– a büntetőjog társadalmi rendeltetése az, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. Nincs önálló működési terepe, mint egyéb jogágaknak. Ezért más a büntetőjogi szankció, mint az egyéb jogágak reparáló, helyreállító vagy egyéb kötelezettségstatuáló szankciói. A büntetőjogi szankció ezért büntetés, ezért hátrányokozás. Szerepe és rendeltetése *a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása, amikor már más jogági szankciók nem segítenek*;

– *a jogépségi büntetésnek szimbolikus funkciója van*: a büntetőjogi parancsokat nem lehet büntetlenül megsérteni sem akkor, ha okunk van rá, sem akkor, ha a büntetés nem ér el semmilyen célt, vagy alkalmatlan meghatározott cél elérésére. *A büntetés célja önmagában van*: a jogépség nyilvános deklarálásában, *a célra nem tekintő megtorlásban*;

– a célra nem tekintő, szimbolikus, jogépségi megtorló büntetés *egyvet jelent az arányos büntetés elvével*. Az arányos büntetés elve kizárja a *célbüntetést*, mert a *célbüntetés nem a tett súlyához való arányítást, hanem a célhoz mért viszonyítást kívánja meg és teszi lehetővé*. Ha például a nevelést, vagy a kezelést tekintenénk célnak, súlyos bűncselekmény elkövetése esetén a

neveletlenség, vagy gyógyíthatóság a mérce, a viszonyítási alap, de nem a tett súlya. *A tettes személyiségállapota viszont jogállamban nem lehet a büntetés alapja.* A jogépségi büntetés, a megtorló arányos büntetés sokkal humánusabb a látszólag humánus nevelő célbüntetésnél, mert nem érinti személyiséget, személyi autonómiámat, és lelkiismereti szabadságomat. A büntetőjogi büntetéskiszabás logikája nem cserélhető fel a nevelés és a gyógyítás logikájával, ha meg akar maradni az igazságszolgáltatás kereteiben;

– az arányos büntetés elve azért is egyedül lehetséges alkotmányos jogállami büntetés, mert egyedül ez fér össze a *jogegyenlőség eszméjével.* Minden egyéb tekintet a jogegyenlőtlenség deklarálása volna, hiszen szükségképpen az egyén valamilyen személyiségi állapotát, vagy státusát tekintené a büntetés zsinórmértékének és nem a tettet.

A halálbüntetés kiiktatása büntetési rendszerünkől azzal a paradox következménnyel jár, hogy a *jogépségi büntetés, tehát a megtorló büntetés eszméje nyer megerősítést.* Nem a bosszú, aminek a táló elve felel meg, tehát a szemet szemért, fogat fogért. *A megtorlás történelmileg a bosszú racionalizálása és mértékletessége.* Megtartja az erkölcsi felháborodást, mint motívumot, de mércéjében mérsékletre, önkorlátozásra, *méltó és megérdemelt malum okozásra készlet.* A halálbüntetés helyébe lépő legsúlyosabb büntetés lesz ezután a viszonyítási mérce. A megtorló büntetés tiszteletben tartja a személyiséget, mert nem vesz át sem pszichoterápiai, sem gyógyító, sem szociális- vagy lelki gondozó szerepet, *tehát nem kötelez büntetésként ezekre.* Ezek a funkciók *szolgáltatásként felkínálандók és felkínálhatók a büntetés végrehajtása során.*

Az állam büntetőhatalmának nincs joga életet elvenni. Alkotmányos jogállam nem akasztat! De joga van az alkotmányos jogállamnak a *jogépségi büntetésre, a megtorló, arányos büntetésre.* Arányos büntetést pedig ki lehet szabni halálbüntetés nélkül is. Ahogy az emberiség lemondott a testcsontító és testi büntetésekről, lemondhat a halálbüntetésről is. Az arányos büntetés elve nem szenved csorbát, ha a deres mellé odahelyezzük a bűnügyi múzeumokba a bitót és a nyaktilót is."

2/d. Az alkotmányos büntetőjog fogalmának (rendszerének) megjelenésével a hagyományos büntetőjogi dogmatika számos bevett tétele egészült ki, illetve nyert új értelmet. Jelentőségénél fogva itt most csak a nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege elvének módosulására utalnék. Ez az elv a modern büntetőjog történetében vezető szerepet játszott. Az elv büntetőjogi dogmatikai jelentősége kézenfekvő ugyan, de a dogmatikai értelmezés során éppen az elv közjogi-alkotmányos értelme, kriminálpolitikai (büntetőjogon kívüli) tartalma merült feledésbe. Legalábbis nálunk. Mint ismeretes, az elv 1789-es deklarációban fogalmazódik meg. A deklaráció VIII. pontja szerint a törvény csak szigorúan és nyilvánvalóan *szükséges büntetéseket írhat elő és senkit sem lehet megbüntetni csak olyan törvény alapján, amit a bűncselekmény elkövetése előtt hoztak (hirdettek ki) és amit legálisan alkalmaztak.* A deklaráció a törvényről külön is szól és azt "az általános akarat" kifejeződésének tekinti. Ide tartozik és ehhez szorosan kapcsolódik a jogok garantálásáról szóló kijelentés, aminek alkotmányos biztosítéka a hatalomelválasztás (megosztás) elve. A büntetőjogi

dogmatika az elvet lényegében *csak büntetőjogi normatani jelentőségében hasznosította*. Abban az értelemben ugyanis, hogy a büntetőjogi normának diszpozíciójában meg kell fogalmaznia, hogy mit kell bűncselekménynek tekinteni, a norma szankciórészében pedig rendelkeznie kell az adott cselekmény büntetéséről. Ezen a normatani alapon aztán kiépül a dogmatika gazdag törvényi tényállási és jogellenességi elmélete, beleértve a szubjektív jogellenességi tant, illetve az ún. negatív tényállási elemek tanát. Az elv dogmatikai hasznosítása ellen senkinek sem lehet kifogása, de ez a büntető-jogelmélet csonkulását jelenti, különösen pedig a bűncselekmény fogalomalkotásában vezetett számos félreértésre és vitára. Ezek alapja a jogra (törvényre), a törvény természetére, a jogi garanciákra vonatkozó *közjogi és alkotmányjogi premisszák figyelmen kívül hagyása*.

Itt a következő problémákra hívnám fel a figyelmet:

– Egy alkotmányos jogállamban az alkotmány alaptörvénynek számít. A büntető törvény tehát csak akkor tekinthető az általános társadalmi akarat kifejeződésének, ha a törvényhozás szuverén akarata megfelel az alaptörvénynek. Ehhez képest a nullum crimen et nulla poena sine lege elve szükségképpen úgy módosul, hogy "*sine lege constitutionalis*", vagyis *alkotmányos büntető törvénynek kell a bűncselekményt és a büntetést meghatároznia*. Ez a formula a büntetőjog alkotmányos korlátaira utal, nevezetesen és többek között az alkotmányos jogok tiszteletben tartására.

– Az elv már megfogalmazásakor együttesen és egymásra hatásában értelmezi a büntetéssel fenyegetést és büntető diszpozícióba foglalást. A bűncselekmény *elhatároló ismérve* ezek szerint *a büntetéssel fenyegetés*, tehát a bűncselekménynek magának *konstitutív* eleme. A jogi értékelés azért dönt a bűncselekménnyé nyilvánítás mellett, mert előzetesen eldöntötte: büntetéssel kell szankcionálni és nem más jogkövetkezésménnyel és mert büntetéssel szankcionáljuk, ezért kell pontosan definiálni. A büntetőjogi norma szerkezete ezt megfordítva láttatja. Úgy ti., hogy mivel lopás, ezért büntetni kell, holott a lopás azért bűncselekmény, mert büntetjük és az idegen ingó dolog elsajátítási célzattól történő elvételét nem utaljuk polgári jogi reparáló eljárásra.

– Az Alkotmánybíróság a fentiekre való tekintettel a két elvet a maga kölcsönösségében értelmezte, és a *törvényes büntetésre való alkotmányos jogként* fogalmazta meg. Így aztán a *büntetőjogi legalitás elve* nem csak azt jelenti ma már, hogy a törvény különös részében kell a büntetőjogi diszkriminálásnak szerepelnie, hanem azt jelenti, hogy a törvényes büntetéshez való jog a büntető törvény egész rendszeréhez képest, minden törvényi rendelkezés betartásával hozott ítélethez való jogot jelenti.

Mindezek illusztrálásához végül idézem az Alkotmánybíróság elévülési határozatából idevágó részeket: (Az "elévülési" ügy előadó bírója e tanulmány szerzője, Szabó András alkotmánybíró volt – A szerk. megj.)

"A liberális, demokratikus állam büntetőjogi rendszere – a klasszikus büntetőjog – a nullum crimen és a nulla poena sine lege elvét (visszaható hatály tilalma) úgy kezelte, mint az államot terhelő közjogi (alkotmányos) kötelezettségeit: büntetőhatalma gyakorlásának feltételeit törvényben előre kell rögzítenie. A törvényes büntetőhatalom gyakorlása során ez az elv fokozatosan gazdagodott. A gazdagodás a törvényes *büntetőjogi felelősségre*

vonás jogszerűségi tartalmát bővítette úgy, hogy ma már túlmutat a törvény különös részében megfogalmazott előírásokon.

Az Alkotmánybíróság a nullum crimen et nulla poena sine lege elvét a büntetőjogi legalitás alkotmányos elve alapján értelmezi. Ennek kapcsán elvégezte az alkotmányos jogállamok alkotmányainak összehasonlító vizsgálatát. Megállapította, hogy ezek nem egyszerűen azt jelentik ki, hogy a bűncselekményt törvényben kell tiltani, és törvényben kell büntetéssel fenyegetni, hanem általában azt követelik meg, hogy a *büntetőjogi felelősségre vonásnak, az elítélésnek és megbüntetésnek kell törvényesnek és törvényen alapulónak lennie.* Ugyanazt teszik tehát, mint amit az Alkotmányunk 57. § (4) bekezdése előír. Ez pedig az alapjogok között szabályozza az *egyén jogát arra, hogy büntetése és elítélése törvényes legyen.* Az Alkotmány úgy rendelkezik, hogy: 'Senkit nem lehet bűnösnek nyilvánítani és büntetéssel sújtani...'. Itt tehát nemcsak arról van szó, hogy az állam törvényben *tiltja* a bűncselekményeket és törvényben büntetéssel *fenyeget,* hanem az *egyén* ahhoz való jogáról van szó, hogy *csakis törvényesen ítéljék el (nyilvánítsák bűnössé) és büntetését is törvényesen szabják ki (sújtás büntetéssel).*

A nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege alkotmányos alapelvek, amelyeknek számos büntetőjogi szabály adja meg jogszerű tartalmát. Ilyen szabály a bűncselekmény fogalomnak a Btk-ban adott meghatározása, a büntetés és a büntetési rendszer törvényes fogalmai. A bűncselekmény fogalom ugyanúgy, mint a büntetés fogalma, az *egyén büntetőjogi felelőssége és felelősségre vonása szempontjából döntő.* Az *egyén alkotmányos szabadságát, emberi jogait nem csak a büntetőjog különös részének tényállásai és büntetési tételei érintik, hanem alapvetően a büntetőjogi felelősség, a büntetéskiszabás és büntethetőség összefüggő zárt szabályrendszere.* A büntetőjogi felelősség minden szabályának módosulása, alapvetően és közvetlenül érinti az *egyéni szabadságot és az egyén alkotmányos helyzetét.* Az *elévülési szabályok is csak úgy módosíthatók, ha azok az alkotmányos büntetőjogi felelősség alapintézményével összhangban maradnak.*

Összegezve: a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elvei a büntetőjogi legalitás alkotmányos elvének részei, de nem egyedüli kritériumai a büntetőjogi felelősségre vonás alkotmányosságának. A büntetőjog legalitásának alkotmányos elve az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a következőket jelenti:

– Az Alkotmány 8. § (1) és (2) bekezdése megköveteli, hogy törvény és ne alacsonyabb szintű jogforrás határozza meg a büntetendő cselekményeket (a büntetendőséget) és azok büntetését (a büntetéssel fenyegetést). (Ennek felel meg a Btk. 1. §-a és 10. §-a.)

– A bűncselekménnyé nyilvánításnak és büntetéssel fenyegetésnek alkotmányos indokon kell alapulnia: szükségesnek, arányosnak és végső soron igénybevettnek kell lennie [Alkotmány 8. § (1) és (2) bekezdése, aminek megfelel a Btk. 10. §-a].

– A bűnössé nyilvánítást (elítélést) csak bíróság végezheti, mégpedig a büntetőjogi felelősség határozatban történő megállapításával. Ez következik az Alkotmánynak az ártatlanság vélelmét deklaráló 57. § (2) bekezdéséből.

– Csak az elkövetéskor hatályos törvény szerint lehet elítélni (bűnösnek nyilvánítani) és megbüntetni (büntetéssel sújtani). Ezt követeli meg az Alkotmány 57. § (4) bekezdése és ennek felel meg a Btk-nak a visszaható hatály tilalmát kimondó 2. §-a. A bíróság az elkövetéskor hatályos törvény szerint bírálja el a bűncselekményt (állapítja meg a büntetőjogi felelősséget, nyilvánít bűnössé, ítéel el), a büntetést is eszerint szabja ki, kivéve, ha új törvény lépett hatályba, amely enyhébb elbírálást tesz lehetővé, vagy a cselekmény már nem bűncselekmény, és így nem büntetendő. Ezt követeli meg a visszaható hatály tilalmát magában foglaló jogbiztonság elve (előre láthatóság, kiszámíthatóság), amely a jogállamiságból folyik és amelynek logikus előfeltétele a törvény elkövetéskori megismerhetősége (Btk. 2. §). A visszaható hatály kifejezett tilalma mellett az elbíráláskori enyhébb szabály alkalmazásának előírása a jogállamiság követelményéből fakad: *az Alkotmány ugyanis nem engedheti meg alapelveitől idegen normák alkalmazását (például halálbüntetés kiszabását), még az elkövetéskori törvény alkalmazási főszabálya mellett sem.*

Mindezek alapján az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a vizsgált törvény alkotmányellenes, mert nem felel meg a büntetőjogi legalitás alkotmányos elveinek."

2/e. Az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata a klasszikus büntetőjogi elvek fenntartását és recepcióját vetíti a büntetőjog fejlődése elé. Ebben döntő szerepet a büntetőjog társadalmi funkciójának értelmezése játszik: a jogrend értékeinek büntetéssel való védelme. *A büntetőjognak a jogépség büntetéssel (és nem mással) való fenntartása a feladata*, tehát jellegénél fogva *eleve megtorló és represszív*. Ebből – t.i. a megtorló funkcióból – vezette le az *arányos büntetés* követelményét. Az Alkotmánybíróság különböztet a *célbüntetés* intézménye és a *büntetés* Btk-ban meghatározott *célja* között. A célbüntetés a *célhoz* igazítja a büntetést, a megtorló arányos büntetés pedig éppen a megtorló arányosság révén töltheti be generál- és speciálpreventív hatását. Ennek az arányossági szemléletnek nagy próbaköve a visszaesés büntetőjogi megítélése. Nem véletlen, hogy az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R. (92) 17. sz., 1992-ben kelt ajánlása az arányos büntetés elveinek deklarálása mellett külön foglalkozott a visszaesés megítélésével. Az alkotmányos büntetőjog keretében az Alkotmánybíróság 1214/B/1990-es határozata elemzi a visszaesés értékelését. Az Alkotmánybíróság azt vizsgálta, hogy, alkotmányos-e és nem mond-e ellent e tett-büntetőjognak az elkövetőkön belül a visszaesők megkülönböztetése (137. § 12–14. p.), a különös és többszörös visszaesők esetében a büntetési tétel felső határának emelkedése [97. § (1) bek.], valamint halmazati büntetés esetén a legsúlyosabb büntetési tétel felemelésének lehetősége [85. § (3) bek.].

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a többszörös és különös visszaesők súlyosabb felelősségének büntetőjogi szabályaiban egy olyan büntetőpolitika normatív szabályai öltenek testet, amelyik tudatosan különböztet büntettes csoportok között. Az Alkotmánybíróságnak nincs jogosítványa a büntetőpolitika által megfogalmazott szükségletek, követelmények és célok helyességéről és indokairól, így különösen azok

célszerűségéről és hatékonyságáról határozattal dönteni. Az Alkotmánybíróság csak a normában testet öltött politikai döntés alkotmányosságáról vagy alkotmányellenességéről határozhat. Ezt viszont olyan alkotmányossági vizsgálat keretében cselekszi, amelynek során figyelemmel van nemcsak az alaptörvény textusára, hanem annak normatív és intézményes összefüggéseire, és ugyanígy tekintettel van a Btk. rendelkezéseire és intézményeinek koherenciájára. Az Alkotmánybíróságnak tehát arra van jogosítványa, hogy a büntetőpolitika alkotmányos korlátait állapítsa meg, de ne a politika tartalmáról döntsön, ennek során pedig különös tekintettel legyen az alapjogok védelmének alkotmányos büntetőjogi garanciáira.

Az Alkotmánybíróság áttekintve a különböző modern büntetőjogi rendszereket, megállapította, hogy valamennyi rendszer külön jelentőséget tulajdonított az egyszeri elítélés utáni ismételt bűnelkövetésnek. Ezt mindegyik rendszer a maga módján, a rendszer koherenciáját adó elvi-elméleti alapokon kísérte megoldani, vagy pedig elismerte ugyan "rendszeridegenségét", de a különkezelést mégis bevezette és fenntartotta.

a) Az ún. klasszikus büntetőjogban a tetтарыos büntetés és bűnösségi felelősség elvei nem képesek következetes keretbe foglalni, elvileg megindokolni a súlyosabb büntetést. A tetтарыosság ugyanis dogmatikai értelmezésében szigorúan az adott cselekmény tárgyi súlyának mérlegre tételét engedi meg. Az alanyi bűnösségfogalom ugyancsak az adott cselekményre vonatkozó jogi-erkölcsi szemrehányást teszi lehetővé. A tetтарыos (a tárgyi jogsértés súlyához igazodó) és az alanyi bűnösséghez méltó, ezekhez egyaránt és egyidejűleg igazodó büntetéshez képest a visszaesők súlyosabb büntetése kívül esik az így felfogott arányos büntetés mértékén.

b) A klasszikus büntetőjogot felváltó reformista-pozitivisták büntetőjog a visszaesők különkezelését modern tudományos fegyverzettel indokolta és igazolta. Az akkor új tudományos diszciplinának számító kriminológia kimutatta, hogy a bűnözés számszerű növekedésében, a bűnözés reprodukciójában és a specializálódott bűnözés kialakulásában a visszaeső büntetteknek van döntő szerepe. A kívánatos büntetőjogi reformok követelményeit a kriminálpolitika fogalmazta meg. Ennek köszönhetően a visszaesők sajátos csoportjainak kezelésére ekkor vezetik be az ún. célbüntetések intézményét, illetve a büntetőjogi büntetés mellett a biztonsági intézkedéseket. A tetтарыos büntetés helyére a "személyiségadekvát" büntetés lép, amely nem kíván arányosságot, hanem a "tetteskezelés" céljához igazítja a büntetés eszközét és meghatározatlan mértékét. A büntetés így elszakad eredeti alapjától, a büntetőjogi felelősséget megalapozó cselekménytől és mértékét, a mérték igazolását nem ez (a cselekmény), hanem a büntetési cél adja és határozza meg. A büntetés céljához igazodó büntetés szükségképpen határozatlan, tárgyilag bizonytalan. A büntetés célja nem ad normatív eligazítást a büntetésről, nem határozott kritérium a büntetés kimérésénél. *Ahogy a cselekmény a büntetőjogi felelősség alapja, ugyanúgy a büntetés korlátja is: enyhe cselekményért enyhe, súlyos cselekményért súlyos büntetés jár. A büntetés céljához igazított büntetés ezt a proporcionalitási kritériumot borítja fel.* A biztonsági intézkedés intézményében a büntetőjog már nem a tett szankcionálása, hanem az önkényes veszélyességi prognózisra alapozott eszköz, *aminek tartama a prognózis természetéhez igazodva csak a valószínűség szintjén meghatározott.* A célkövető büntetések és a veszélyességi prognózisra alapozott biztonsági intézkedések a hagyományos és garanciálisnak tekintett, a bírói ítéletben kimért határozott büntetés helyébe léptek. Így alakult ki a tettesközpontú büntetőjog, ahol a tett szankcionálását a

ettes szankcionálása váltotta fel. Ennek megfelelően átalakul és új értelmet nyer egy sor büntetőjogi alapfogalom. A cselekmény nem a büntetőjogi felelősség alapja, hanem a kriminális veszélyesség szimptomája; a bűnösség nem alanyi bűnösség, hanem életvezetési bűnösség; a *felelősség mértékét pedig a személyiségadekvát büntetés célja és nem a szankcióval viszonzás arányossága határozza meg*. A büntetett ember felelősséget hordozó alanyból egész életútjáért, személyisége minden vonásáért korlátlanul "kezelhető", korlátlan helyállásra kényszerített, totálisan kiszolgáltatott tárggyá változhat. A pozitivista büntetőjog szélsőséges esetben a korlátlan állami büntetőhatalom eszköze és mint ilyen, sérti az ember méltóságához való alkotmányos jogot.

c) Az Alkotmánybíróság megítélése szerint a modern büntetőjog egész fejlődése szempontjából igen fontos szerepe van azoknak a büntető-jogelméleti eredményeknek, amelyek a bűncselekménnyel okozott tárgyi jogsértés mellett felismerték az elkövetőkhöz kapcsolódóan a motívumok, a célzat fontosságát, az életvezetés (az elkövetés előtti és utáni magatartás) jelentőségét, továbbá az életkor meghatározó szerepét. Ezeknek a felismeréseknek büntetőjogi értékesítése, helyessége vagy helytelensége kívül esik az alkotmányossági megítélésen. Az azonban alkotmányossági megítélés alá esik, hogy a büntetőjogi felelősség jogi szabályozásának és a büntetés mértékének alkotmányos garanciális szabályaira ezek milyen hatással vannak, vagy lehetnek. *Ezek a büntető-jogelméleti felismerések az érdem, illetve a megérdemeltség (büntetést-érdemlőség) kategóriája révén lehetnek hatással a felelősségre és felelősségre vonásra.*

Az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata szerint a kriminálpolitika célszerűségi megfontolásai nem sérthetik a büntetőjog alkotmányos elveit és garanciáit. Amikor tehát a kriminálpolitika kriminológiai és büntető-jogelméleti felismeréseket pusztán célszerűségi megfontolásokból úgy hasznosít a büntetőjogi rendszer normáiban, hogy azok sértik az alkotmányos büntetőjogi elveket és garanciákat, az Alkotmánybíróságnak legitim jogosítványa ezekről döntenie. Az Alkotmánybíróság már a 11/1992.(III.5.) AB. sz. határozatban (ún. elévülési határozat), majd az ugyancsak ebben a tárgyban hozott 42/1993.(VI.30.) AB. sz. döntésében kifejtette és megismételte, hogy a *"büntető jogszabályok alkotmányosságát nem csupán az Alkotmányban kifejezetten szereplő büntetőjogi garanciákkal kell mérni. A büntetőjogra számos más alapelv és alapjog is irányadó."* (ABH 1993, 300., 304. pp.) Ez az adott tárgy szempontjából azt jelenti, hogy a *büntetőjogi felelősséget és a büntetőjogi felelősségre vonást a büntetőjog olyan intézményének kell tekinteni, amelyet koherens és egymásra utaló büntetőjogi normák egységes szellemben szabályoznak*. A koherens szabályozás alkotmányos értelme az állam büntetőjogi önkényének kizárása. Ezt a célt szolgálja az Alkotmány legfontosabb alkotmányos büntetőjogi alapelve: a nullum crimen, nulla poena sine lege elve. Az Alkotmánybíróság ezt a kettős elvi tételt egységben és egymásra vonatkoztatva értelmezte: *"a bűncselekménnyé nyilvánításnak és büntetéssel fenyegetésnek alkotmányos indokon kell alapulnia: szükségesnek, arányosnak és végső soron igénybe vettnek kell lennie."* (elévülési határozat, ABH 1992, 77., 87. pp.)

Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a visszaesők súlyosabb büntetéssel fenyegetése a hatályos büntetőjogi rendszer olyan szervezete, amely *alkotmányos indokon alapszik és megfelel a büntetőjogi jogkorlátozás alkotmányos kritériumainak*.

a) A visszaesők büntetőjogi felelősségének alapja a törvény által büntetni rendelt cselekmény.

b) A büntetőjog az elkövetés tekintetében a *bűnismétlésnek, az ismételt vagy többszöri elkövetésnek felelősségfokozó jelentőséget tulajdonít. A visszaeső minősítés alapja is a bűnismétlés.* A különös és többszörös visszaesés a bűnismétlés speciális esete. *Az ismételtség felelősségfokozó általános szabályához képest a visszaesőként elkövetés felelősségfokozó szabálya nem rendhagyó előírás, hanem az előbbiből logikusan következik.*

c) A büntetettséget követő bűnismétlés a cselekményhez kapcsolt *sajátos elkövetési mód:* a büntetőjogi tilalmak tudatos, ismételt megszegése, annak tudatában és annak a kockázatnak vállalásával, hogy a büntettség múltjával terheltlen követnek el újabb bűncselekményt, vagy bűncselekményeket. *A büntettség figyelembe vétele a büntetőjogi szabályozásban nem jelenti az előző cselekmény újbóli értékelését, hanem csak viszonyítási alapot az ismételtség megállapításához.*

d) A büntettség (az előélet) figyelembevétele a jogbiztonság elvének is megfelel, hiszen *a jogerős elítélésnek tulajdonít szerepet, a jogerő mindenki számára kötelező jelentőségét ismeri el. Az igazságszolgáltatásnak nem csak joga, hanem kötelessége is a jogerős döntéseknek jelentőséget tulajdonítani.*

e) A visszaesők súlyosabb felelőssége a büntetőjog hatályos rendszerében *megfelel a tett-büntetőjog elveinek.*

f) A büntetéssel történő jogkorlátozásnak – mértékét tekintve is – meg kell felelnie az arányosság, szükségesség és ultima ratio elveinek.

A hatályos büntetőjogunknak a visszaesőkre vonatkozó büntetési rendszere megfelel ezeknek a követelményeknek. A Btk. *különös része* az egyes bűncselekmények súlya szerint állapít meg büntetési kereteket és ezzel eleget tesz a büntetések arányossági követelményeinek. A büntetési keretek meghatározásában a Btk. büntetési rendszerének szerves részét képezik az *általános rész büntetésekre vonatkozó általános szabályai, továbbá a büntetéskiszabás normatív szabályai.*

g) Az egyes bűncselekmények természetéhez és súlyához igazodó büntetési rendszer és a büntetéskiszabás normatív előírásai *együttesen szolgálják a jogállami legális büntetés funkcióját: a szankcióval történő arányos és megérdemelt viszonzást. Az arányos és megérdemelt viszonzás szolgálhatja a preventív büntetési célokat.*

h) A törvényhozónak alkotmányos szabadságában áll a visszaesőként elkövetett bűnismétlést *a megérdemeltség és arányosság kritériumai szerint súlyosabban büntetni.* A büntettség törvényhozói értékelése szükséges, mert ezzel különös jelentőséget tulajdonít a büntetőjogi normák megtartásának; a szigorúbb megítélés ugyancsak szükséges, mert ezzel nem csak nyomatékot ad a büntető igazságszolgáltatás működésének (a jogerőnek), hanem a megérdemeltség révén az alkotmányos arányosság keretei között marad. A súlyosabb megítélés –, ha indoka alkotmányosan igazolható – a törvényhozó szabadságában áll, feltéve, hogy tiszteletben tartja az enyhébb és súlyosabb megítélés büntetési rendszerben adott értékelését és a *felelősségfokozáshoz ezt a rendszert veszi viszonyítási alapnak.*

i) A *törvényi büntetési rendszerhez, mint viszonyítási alaphoz igazodó felelősségfokozásnak* az arányosság, szükségesség és alkotmányos indokon nyugvással mellett meg kell felelnie egy további alkotmányos követelménynek: a súlyosabb megbüntetésnek nem szabad az Alkotmány 54. § (2) bekezdésébe ütköznie. A

felelősségfokozó arányos büntetésnek nem szabad kegyetlennek, embertelennek és megaláztatónak lennie.

j) A kiszabott bírói büntetés határozottsági követelményének a visszaesők megbüntetésére vonatkozó szabályok a megemelt és a megérdemeltség révén arányos büntetési eseteken belül a kiszabott büntetés további *arányosítását is lehetővé teszik*. Így például a büntetettiségnek csak viszonylag rövid időn belül tulajdonítanak jelentőséget és a konkrét bűncselekmény önmagában is jelentős tárgyi súlyához képest az ismételtség ellenére enyhébb, arányosabb büntetés kiszabását teszik lehetővé, írják normatívan elő, a megemelt törvényi büntetési ítéleten belül.

Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy azok a kriminálpolitikai igények, amelyek a visszaesők súlyosabb megbüntetését igénylik alkotmányosan igazolhatók, mert a büntetőjog alkotmányos garanciális szabályai nem zárják ki, hanem egyenesen szükségessé teszik a büntettség külön értékelését a jogrend biztosításában; a büntetőjog normatív rendszerében a büntetés felső határának meghatározásakor a törvényhozó a megérdemelt arányos büntetés keretében marad; a büntetéskiszabás normatív előírásai pedig az arányos, megérdemelt büntetéssel sújtást teszik lehetővé.

Az arányos, megérdemelt büntetés keretei között maradván a Btk. vizsgált büntetési és büntetéskiszabási rendszere nem a "túlbüntetést" szolgálja.

2/f. Az alkotmánybíráskodás olyan alkotmányra támaszkodik, amely az alkotmányos jogokra, alkotmányos alapjogokra vonatkozó rendelkezéseivel mindazokat az emberi jogokat és politikai szabadságjogokat tartalmazza, amit a nemzetközi dokumentumok felsorolnak. Így tehát nemzetközi jogi normák szerves részét képezik a magyar alkotmánynak és belső jognak. Belső jog és nemzetközi jog kapcsolatáról az Alkotmánybíróság éppen büntetőjogi tárgyú határozatában nyilatkozott (az ún. igazságtételi törvény kapcsán). Tekintettel arra, hogy Magyarország az Európa Tanács tagja és törvénybe iktatta az ún. Római emberi jogi konvenciót és ennek kiegészítő jegyzőkönyveit, tekintettel továbbá arra, hogy elismertük a Strasbourgi Emberi Jogi Bíróság joghatóságát, ennek folytán mind a büntetőjogi *normák megalkotásánál*, mind azok *alkalmazásánál* az Alkotmánybíróság alkotmányossági határozatait és ezek mellett a nemzetközi konvenciót, illetve ennek strasbourgi bírósági gyakorlatát kötelezően követni kell. Az Alkotmánybíróság több határozatában hivatkozik ezekre a dokumentumokra és a kialakult bírósági gyakorlatra. A büntetőjogi normák alkotmányossági vizsgálatánál, a norma alkotmányos értelmezési kereteinél ezekre is figyelemmel van. Ilyen kiemelkedő jelentőségű határozat volt a hivatalos személyek sérelmére elkövetett rágalmozás és becsületsértésről szóló döntés. A döntésnél a volt osztrák államelnök ügyében hozott strasbourgi ítélet játszott döntő szerepet. A bírói pártatlanság megítélése, a jogorvoslati jogosultság elbírálása ugyancsak olyan alkotmánybírói döntések tárgyai voltak, amelyeknél a konvenció és ennek bírói gyakorlata orientációs szerepet játszott.

Ezek a döntések a büntetőjogi ügyekben azt példázzák, hogy a magyar jog nem áll kívül az európai jogon, hanem abban foglal helyet.

Összegzésként azt állapíthatom meg, hogy a magyar büntetőjog *alkotmányosodási folyamatában* az Alkotmánybíróságnak úttörő szerepe van, mivel határozatai mindenre nézve kötelezőek. A magyar törvényhozás és büntető igazságszolgáltatás pedig igazodik ezekhez a határozatokhoz. Az Alkotmánybíróság

ezek szerint nem jogalkotó szerv ugyan, de *jogfejlesztő szerepe vitathatatlan és igen jelentős.*

ANDRÁS SZABÓ

DROIT PÉNAL ET JURIDICTION CONSTITUTIONNELLE

(Résumé)

L'entrée en matière de l'étude est qu'elle considère la constitution comme loi fondamentale. En cette qualité, la Constitution règle le système constitutionnel des institutions de la Hongrie et leur opération. En plus, elle fonctionne même comme la Constitution de l'ordre légal. En conséquence, l'ordre légal doit correspondre à la Constitution et de cette façon, le droit pénal aussi, doit être constitutionnel. Dans le procès de constitutionalisation du droit pénal, la Cour Constitutionnelle joue un rôle extraordinaire. L'étude analyse l'influence promotrice de la Cour Constitutionnelle sur le développement du droit, considérant ses décisions en matière du droit pénal.